

Мирзаева А.К.

ЭКОЛОГИЯЛЫК МЫЙЗАМ АКТЫЛАРЫН ИЗИЛДӨӨНҮН АКТУАЛДУУ МАСЕЛЕЛЕРИ

Мирзаева А.К.

АКТУАЛЬНЫЕ ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

A.K. Mirzaeva

ACTUAL RESEARCH PROBLEMS IN THE ENVIRONMENTAL LEGISLATION

УДК: 349.6(0758)

Илимий макалада азыркы учурдагы экологиялык мыйзам актыларынын социалдык, экономикалык, укуктук суроолору талдоого алынып, аларды изилдөөнүн зарылчылыгы негизделген.

Негизги сөздөр: экологиялык коопсуздук, Конституция, концепция, экологиялык коопсуздук, кен калдыктар.

В научной статье проанализировано социальные, экономические, правовые вопросы экологического законодательства, обоснованы необходимость их исследования.

Ключевые слова: экологическая безопасность, Конституция, концепция, экологическая безопасность, хвостохранилища.

In the scientific paper analyzes social, economic, legal issues of environmental legislation, the necessity of their study.

Key words: ecological security, the Constitution, the concept of environmental safety of the tailings.

Дүйнө коомчулугу жай аракеттенүүчү жарылуучу зат катары каралган уулуу заттардын калдыктарынын таасиринин коркунучу менен коштолгон экологиялык катастрофа алдында турат.

Азыркы учурда четке кагууга болбогон чындык катары, учур адамдын, анын жашоо чөйрөсүн кен калдыктардын, өзгөчө кырдаалдын, табигый кырыктардын, апааттардын, анын ичинде экологиялык мүнөздөгү кесепеттеринен коргоо көйгөйлөрүн алдыга сүрөөдө.

Кыргыз Республикасындагы экологиялык коопсуздукту калыптандыруу шарттарында өзгөчө мааниге ээ болгон көйгөйлөрдүн катарында кен калдыктарын сактоочу жайлардын коопсуздугун камсыз кылуунун укуктук түпкүрүн өнүктүрүү саналат.

Белгилүү болгондой Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 47-48 беренелеринде орнотулгандай; «Ар ким өмүрү жана ден соолугу үчүн ыңгайлуу болгон экологиялык чөйрөгө укуктуу. Ар ким жаратылышты пайдалануудагы аракеттердин натыйжасында ден-соолугуна же мүлкүнө келтирилген зыяндын ордун толтуруп алууга укуктуу. Ар ким табигый жаратылыш чөйрөсүнө, өсүмдүктөр жана жаныбарлар дүйнөсүнө этият мамиле жасоого милдеттүү» [1].

Кыргыз Республикасынын улуттук коопсуздук Концепциясында белгиленгендей «экологиялык коопсуздук улуттук коопсуздуктун курамдык бөлүгү катары өлкөнүн туруктуу өнүгүүсүнүн милдеттүү шарты катары саналып, табият чөйрөсүн сактоочу

жана тийиштүү айлана чөйрөнүн сапатын сактоонун негизи катары келип чыгат» [2].

Айлана чөйрөнү, калкты уулуу калдыктардан, радиоактивдүү калдыктардан коргоо суроолору жана көйгөйлөрү татаал жана көп кырдуу. Алтын кендерди жана башка кендерди интенсивдүү иштетүү ар кандай активдүүлүктөгү радиоактивдүү калдыктардын чоң көлөмүн түзүп, Кыргызстандын бардык аймактарын камтыган.

Баса белгилей кетүү керек, кен калдыктарын сактоочу жайлардын коопсуздугун камсыз кылуу боюнча Ата мекендик мыйзам актыларына прогрессивдүү укуктук ченемдерди киргизүү менен бирдикте окумуштуулар алдында кен калдыктарын сактоочу жайлардын коопсуздугун камсыз кылуучу укуктук чаралардын теоретикалык укуктук негиздерин жыйымдуу окуп изилдөө көйгөйү жаралды.

Анткени, концептуалдык ой жүгүртүүсүз, укуктук санкциялардын мыйзамдык бекилүүсүз Конституциянын түздөн түз аракеттенүүсүн, бирдиктүү экологиялык тутумду Кыргызстандын элинин жашоо турмушунун, ишмердүүлүгүнүн негизи катары камсыз кылууга мүмкүн эмес.

Теоретикалык жана укуктук негиздердин өнүгүүсүз, мамлекет менен жарандык коомдун бул суроолорго укуктук абалына көз карандысыз жалпы ачык коомдук мамилелердин катышуучусу болгондо гана кен калдыктарынын, экологиялык коопсуздукту камсыз кылуу мүмкүн эместиги мыйзам ченемдүү көрүнүш.

Кен калдыктарын сактоочу жайлардын коопсуздугун камсыз кылуу институту, бүтүндөй Фергана өрөөнүндө, Кыргыз Республикасынын жарандарынын укуктарын коргоодо практикалык өзгөчө мааниге ээ, анткени ал экологиялык коопсуздукту, бирдиктүү экологиялык тутумду, жөнгө салууну бекемдөөчү кепилдик катары келип чыгат.

Белгилей кетүү зарыл, кен калдыктарын сактоочу жайларды укуктук камсыз кылуунун концептуалдык негиздерин өнүктүрүүнүн жоктугу укуктук жөнгө салуунун предметинин институционалдуулугу жөнүндө талаш тартыштарды жаратат.

Экологдордун маалыматтарына караганда радиоактивдүү кен калдыктар сакталган аймактарда жыл сайын абал начарлап бара жатат. Кыргызстандын бийликтери республика өз алдынча булл көйгөйдү чече албастыгын тан алдууда. Уран кен калдыктарын сактоочу жайлар – Советте Союзунан

Кыргызстанга мурас катары калган. Ошол мезгилдеги өндүрүштүк көлөмдө радиоактивдүү материалдарды казык алуу, кайра иштетүү бүгүнкү мезгилде Борбордук Азия регионунда радиоактивдүү уулануу коркунучуна айланды.

Зыяндуу кен калдыктарынын көпчүлүк бөлүгү кыргыз дарыяларынын куймаларында жээктери жакын жайланышкан. Эгер уран калдыктары суу сактагычтарга түшүп калса, бир гана Кыргызстан эмес, агым боюнча ылдый жайланышкан Казахстан жана Өзбекстан да жапа чегиши мүмкүн.

Кыргызстандын мамлекеттик кадастрына ылайык, Кыргызстандын аймагында тоо кен өндүрүшүнөн калган уулуу жана радиоактивдүү калдыктардан калган 92 объект бар.

Кыргыз Республикасынын ӨКМ карамагында 58 объект, анын ичинде 38 кен калдыктарын сактоочу жай жана 25 тоо кен калдыктары бар. Алардын ичинен радиоактивдүү 28 объект, уулуу -5 объект бар.

Бул кен калдыктарын сактоочу жайлар 1966-1973-жылдары жабылган. Бул объектилердин баарысы Каджи-Сай кен калдыктарын сактоочу жайдан башка калктуу пункттардын чектеринде, чек арага чектеш дарыяларда, бассейндерде жайланышкан.

Кен калдыктарын долборлоодо табигый процесстердин таасиринен коргоо боюнча узак мөөнөттүү чаралар эске алынган эмес.

Азыркы мезгилдеги климаттын өзгөрүшү бул объектилердин бузулушуна кошумча коркунуч жаратат. Алардын урашынын натыйжасында келип чыгуучу кесепеттер Борбордук азия регионунда апааттык коркунучту алып келет [3].

Тоо кен өндүрүшүнүн 92 объектисинин радиоактивдүү калдыктары 145 миллион кубметрден ашып түшөт, ээлеген аянты - 650 гектарды түзөт. Бир канча олуттуу коркунучту 38 кен калдыктарын сактоочу жайлар, анын ичинде 29 уран кен калдыктарын сактоочу жай түзөт.

Көптөгөн кен калдыктарын сактоочу жайлар, жогорку сейсмикалык геологиялык аймакты түзгөн Майлуу-Суу, Мин-Куш, Шекафтар, Сумсар, Каджи-Сай, Ак-Тюз, Кан калктуу пункттарына чектеш жайланышкан.

Майлуу-Суу шаарында 23 уран кен калдыктарын сактоочу жай, 13 кен калдыктары, ташталып калган шахтылар, кендер, заводдор, цехтер (1946-1968 жылдардын аралыгында пайда болгон). Мин-Куш поселогунда 4 уран кен калдыктарын сактоочу жай, 4 тоо кен калдыктары жайланышкан жер, цехтер, кен кампалары, шахталар (1955-1969-жылдары жайланышкан).

Каджи-Сай поселогунда 1 уран кен калдыктарын сактоочу жай, тоо-кен калдыктары, шахта, комбинат (1948-1967-жылдар аралыгында жайланышкан). Шекафтар поселогунда 8 уран кен калдыктарын сактоочу жай, тоо кен калдыктары жайланышкан жер, кендер (1946-1967-жылдары жайланышкан). Сумсар поселогунда 3 оор туз металлдардын кен калдыктарын сактоочу жай (1952-1957-жылдары курул-

ган). Кан поселогунда 2 оор металлдардын тузун камтыган кен калдыктарын сактоочу жай (1950-1971-жылдары пайда болгон), о.э. «Кумтор» алтын кени жана башкалар кирет.

Абал дагы бир жагдай менен, кен калдыктарын сактоочу жайлар, жогорку сейсмикалык, көчкү жүрүүнүн активдүү зоналарында жайланышкандыгы менен татаалдашат. Ошондой эле тез-тез сел жүргөн аймактарда жайгашкан. Объектилердин көпчүлүк бөлүгү узак убакытка чейин техникалык көзөмөлсүз калган.

Кыргызстандын кен калдыктарды сактоочу жайлардын коопсуздугун камсыз кылуучу укуктун тутуму бүтүндөй, бардык элементтерин кошкондо (нормативдик база, мамлекеттик жана мамлекеттик эмес уюмдардын жыйындысы, укуктук идеялардын көз караштардын жыйындысы (укуктук маданият, укуктук идеология, укуктук илим), азыркы учурдун чакырыктарына, тобокелчиликтерине жана коркунучтарына адекваттуу эмес.

Мына ошондуктан бул жаатта изилдөөлөр көрсөткөндөй, мындай ченемдик база, анын ичинде жогорку мамлекеттик органдар, мамлекеттик эмес юридикалык жактардын кен калдыктардын коопсуздугун сактоо боюнча ишмердүүлүгүнө тоскоол болот.

Туруктуу эмес карама каршылыгы бар мыйзам актыларын аткарууну талап кылуу мамлекеттин өкүлдөрүнө да, жөнөкөй жарандарга да оор түйшүк болуп калууда. Кен калдыктарын сактоочу жайлардын коопсуздугун, экологиялык коопсуздукту камсыз кылуучу ченемдик база теңдештирилбегени, тутумдашпаганы (ички карама-каршылыктардын болушу) менен мүнөздөлөт.

Көрсөтүп өтүлгөн абал коомдо, ченем жаратуучу органдарда төмөн болгон укуктук маданияттын начарлыгы менен да татаалдашат.

Кен калдыктарын сактоочу жайлардын коопсуздугун камсыз кылуучу нормалардын абалы, мамлекеттик институттарда укуктук нигилизмди, мамлекеттик органдардагы, кызмат адамдарынын, коомдогу жарандардын жүрүм турумунда коомдо мыйзамдуулуктун жоктугун жаратат.

Бул жагдайлар кен калдыктарды сактоочу жайлардын коопсуздугун камсыз кылуунун көйгөйлүү аспектилерине кайрылууга, мыйзам актыларын жакшыртуунун концептуалдык негиздерин иштеп чыгууну шарттайт.

Колдонулган булактар;

1. Конституция Кыргызской Республики. Принята референдумом (всенародным голосованием) Кыргызской Республики 27 июня 2010 года. - Б.: 2010. – 123 с.
2. Концепция национальной безопасности Кыргызской Республики Утверждена Указом Президента Кыргызской Республики от 9 июня 2012 года УП № 120 [Текст]//Эркин-Тоо.- 2012. - № 53.- 15 июня.
3. Элкеева К. Урановые хвостохранилища создают проблемы.- Б.: «Азаттык уналгысы», 8 января 2014.

Рецензент: к.ю.н., доцент Жусупов Б.А.